

6. Марковська А.В. Когнітивний аспект фразеологізмів і стиль преси. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/13/64.pdf>.
7. Словник української мови. Академічний тлумачний словник 1970–1980. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.
8. Вашенко Г. Виховний ідеал. – Полтава : ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – 191с.

УДК 811.111'42:004.823

Голощук С.
(Львів, Україна)

ФРЕЙМОВА ОРГАНІЗАЦІЯ СПОНУКАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

З позицій сучасної когнітивно-дискурсної парадигми у статті висвітлюються питання впливу когнітивних механізмів на реалізацію спонукального дискурсу. Досліджується наповнюваність фреймових структур спонукального дискурсу. Розуміння фрейму як особливим чином організованої множини знань дозволило зосередитися саме на дискурсному аспекті спонукування.

Ключові слова: фрейм, спонукальний фрейм, спонукальний дискурс.

С позиції когнітивно-дискурсної парадигми в статті аналізується вплив когнітивних механізмів на реалізацію побудження. Исходя из понимания фрейма как особого способа организации знаний, автор описывает наполнение фреймовых структур побудительного дискурса.

Ключевые слова: фрейм, побудительный фрейм, побудительный дискурс.

From the perspective of cognitive-discursive paradigm the article deals with the influence of cognitive mechanisms on the incentive discourse realization. The content of frame structures of the incentive discourse is analysed.

Key words: frame, incentive frame, incentive discourse.

В основі лінгвокреативної діяльності людини перебуває її когнітивна здатність творчо переосмислювати старі й створювати нові ментальні конструкції. Одним із потужних інструментів цієї діяльності є наявність різних фреймових структур (В.З. Демянков, О.Л. Каменская, К.Я. Кусько). Однак дослідники, розглядаючи проблему репрезентації знань за допомогою фреймів, стикаються з труднощами її формулювання. Потрібно зазначити, що комплексного дослідження фреймової організації спонукального дискурсу (СД) досі не здійснено. Безумовно, у роботах сучасних дослідників, зокрема таких як І.А. Бехта, С.А. Жаботинська, Т. ван Дейк, Г.І. Приходько висвітлюються окремі аспекти цієї проблеми, але єдиної теоретичної основи ще не підведено, що свідчить про її **актуальність**. Питання взаємовпливу когнітивної діяльності людини на спосіб здійснення волевиявлення є багатограним. Саме тому **метою** цієї роботи є вивчення когнітивних механізмів,

на яких ґрунтується реалізація спонукального дискурсу. **Завдання** статті полягає у відстеженні фреймових структур спонукального дискурсу, що дозволить поглибити уявлення про його зміст.

Сучасний етап розвитку мовознавства характеризується значною увагою науковців до вивчення питань взаємозв'язку когнітивних та мовних структур. Сполучення когнітивного рівня із семантичним відбувається за допомогою залучення поняття фрейму. Існує чимало визначень терміна “фрейм” та значна кількість концепцій, споріднених із теорією фреймів, проте дослідники погоджуються у тому, що матеріалізований фрейм є структурою, яка характеризується подвійним статусом: з одного боку належить до ментальних структур, є однією з одиниць представлення знань, а з іншого боку есплікується у мовленні за допомогою мовних засобів. За визначенням К.Я. Кусько, фрейм виступає лінгвістичним маркером вербальних компонентів ментальних процесів, об'єднаних навколо певної тематики та пов'язаних спільною участю в актуалізації авторської прагматики [7: 57]. Як зазначає О.Л. Бессонова, за значенням кожного слова стоїть прототипний фрейм, що поєднує в собі концептуальні та мовні структури [2: 10]. В.З. Демянков, виділяючи основні властивості фреймів, наголошує, що “фрейм – це система вибору мовних засобів – граматичних правил, лексичних одиниць, мовних категорій, – пов'язаних із прототипом сцени” [4: 187]. Зв'язок фреймів із лінгвістикою полягає у тому, що вони визначають вибір мовцем мовних структур, які, об'єднуючись навколо певної тематики, актуалізують наміри мовця. Окрім цього, Т. ван Дейка звертає увагу на концептуальну природу фреймів, вважаючи, що “фрейми є одиниці, організовані навколо певного концепту. Але й на противагу простому набору асоціацій ці одиниці містять основну, типову і потенційно можливу інформацію, котра асоціюється з тим чи іншим концептом” [3: 16]. Наведене спостереження влучно характеризує фрейм як динамічну структуру, що дає можливість прогнозувати та передбачати розвиток подій та їх зміст.

У нашому дослідженні, услід за дослідником D. Lee, ми дотримуємось розумінням фреймових структур як таких, що, будучи концептуально та культурно значущими, фіксують прототипне, соціально і культурно зумовлене знання про предмети, людей, дії, події, поняття [9: 9].

Одним із перших, хто впровадив теорію фреймів у мовознавчу сферу вважається Ч. Філлмор, який довів її суттєве значення для лінгвістики. Дослідник, увівши поняття інтерпретувального фрейму, розумів його як інструмент опису семантики лексем, граматичних категорій та тексту та докладно описав фрейми, що відповідають семантичному уявленню. Зміст тої чи іншої лексичної одиниці фрейму не можна зрозуміти, не знаючи внутрішньої структури фрейму в цілому, і навпаки, розуміння одного з компонентів структури уможливило б розуміння усієї структури загалом.

Розуміння фрейму як мережі, що складається із вузлів і зв'язків між ними, дотримувався М. Мінський. Дослідник вважав, що фрейми мають внутрішню структуру, елементи якої представлені сполученням слотів (терміналів) та їхніми значеннями. Згідно цієї теорії вузли верхнього рівня є фіксованими і точно описують певну ситуацію. Вузли нижнього рівня заповнюються інформацією, яка деталізує та уточнює конкретну ситуацію. Зміст кожного слота не тільки фіксує основні семантичні ознаки, але й відбиває стереотипні знання про певну сутність у світі. О.Л. Каменская у своїх дослідженнях продовжила розвиток наведених

думок, вважаючи, що кожен з вузлів нижнього рівня може об'єднуватися у фреймові системи чи утворювати менший "підфрейм" [6: 27]. У фреймі набувають значущості не тільки його елементи, але й зв'язки між ними. Окрім зв'язків усередині фрейму, існують і між фреймові відносини, буття в пам'яті яких є результатом того, що різні фрейми містять однаковий мовний матеріал, а, як зазначає В.З. Демянков, схожість елементів сцен визначається одним і тим же репертуаром сутностей, відношень чи контекстів вживання [4: 188]. Надання фрейму динамічного характеру призвело до формування понять сценарій та скрипт чи динамічних (рольових) фреймів, котрі описують стандартну послідовність подій в стереотипній ситуації. Як зауважує І.А. Бехта, фрейм функціонує як перехідна структура пам'яті, забезпечуючи зв'язок між структурами збереження мовної та позамовної інформації: між мовною компетенцією індивіда та його фоновими знаннями як виявами таких структур [1: 52]. У цьому розумінні фрейм як структура збереження знань поєднує вербальні і концептуальні характеристики слова зі змістом, що визначається умовами дискурсу.

Залучення понять фреймової семантики є особливо плідним засобом конструкції дискурсу, у якому фреймова структура характеризує мовленнєву ситуацію як певний тип, уможливлуючи розвиток її розуміння та прогнозування. Ми зосереджуємо увагу, які типи знання містяться в такій структурі. "Життєвий контекст дискурсу, – зауважує І.А. Бехта [1: 49], – моделюється переважно у формі фреймів". Погляд на фрейм як на особливим чином організовану множину знань дозволяє належним чином зосередитися саме на дискурсному аспекті спонування.

Спонукальні мовленнєві дії можуть бути описані за допомогою фреймів, що призначаються для впорядкування, організації деяких даних, певної інформації. Співвідносячи спонукальні мовленнєві дії та фрейми, ми виходимо з того, що спонування є одним із способів відображення картини світу. Маючи соціальний характер, це відображення через складну систему прийомів "актуалізується в мовних структурах, які є своєрідними схованками, призначеними для зберігання знань, а останні описуються в термінах фреймової семантики" [8: 5]. Різномірна інформація об'єднується у фреймі певним не випадковим чином, адже ми уявно сортуємо інформацію, яку містить фрейм, і сприймаємо його як єдність (на зразок множини) знань певних типів.

Фреймовий підхід до СД дає змогу організувати уявлення, які зберігаються у пам'яті, та сфокусувати процеси опрацювання і логічного висновку певного тексту як одиниці дискурсу. У нашому дослідженні ми розглядаємо спонукальний фрейм як когнітивну модель розуміння спонукального дискурсу (СД-модель), яку розуміємо як структуру знань, що репрезентує стереотипні, типізовані ситуації у свідомості (пам'яті) учасників спонукальної взаємодії і призначена для ідентифікації нової ситуації, що ґрунтується на такому ж ситуативному шаблоні. Реконструкція спонукального фрейму уможливується шляхом аналізу мови, що забезпечує доступ до мислення. Спонукальний фрейм визначає набір лексикограматичних засобів для відображення знань, фіксує при цьому уявлення про предмет спонування, учасників взаємодії та взаємини між ними.

Системно організовані вербальні структури і схеми презентації спрямовують спонукуваного на сприйняття, засвоєння та реконструкцію інформації, що міститься у дискурсі. Завдяки реконструюванню спонукальний фрейм може "сприяти систематизації і уніфікації концептуального аналізу мовного матеріалу" [5: 15], що дозволить об'єднати всі елементи

його смислу і стилю в єдине ціле. Роль фреймів у процесі сприйняття спонукального дискурсу подвійна. З одного боку, вони слугують основою для формування певних контекстних сподівань стосовно бажаної дії, про які повідомляє ініціатор спонукування, а з іншого – задають рамки допустимого розуміння предмету спонукування спонукуваним.

Спонукальний дискурс характеризується складністю своєї фреймової організації, що зумовлено порівняно великим діапазоном презентації фреймів ініціатора спонукування, спонукуваного та відповідної мовленнєвої дії спонукального дискурсу, які структурують комунікацію у дискурсі. Відповідно до концептуальної системи учасників спонукування фрейм являє собою більш чи менш стійкі узагальнені концепти, в яких закріплено їх попередній досвід та в невербальній формі виражає основну структуру СД-моделі. Розгляд спонукального фрейму як ієрархічної структури, що включає сукупність ментальних процесів та відношень між ними передбачає, що верхні термінали є фіксованими і містять компоненти, які є визначними для даного фрейму, зокрема ІНІЦІАТОР СПОНУКАННЯ, СПОНУКАЛЬНА МОВЛЕННЄВА ДІЯ та СПОНУКУВАНИЙ. Термінали нижніх рівнів в процесі ментальної діяльності заповнюються конкретними даними, зокрема слоти, що мають відношення до ІНІЦІАТОР СПОНУКАННЯ заповнюються такими характеристиками як особа / група осіб / Бог (божества). Термінал СПОНУКАЛЬНА МОВЛЕННЄВА ДІЯ наповниться ознаками категоричної / некатегоричної спонукальної дії. Термінал СПОНУКУВАНИЙ реалізується як внутрішнє Я ініціатора спонукування (самоспонукування) / безпосередній виконавець / потенційний виконавець / група осіб / Бог (божества). Термінали спонукального фрейму можуть заповнюватися певними “підфреймами”, таким чином утворюючи систему фреймів, побудовану в даному випадку на базі вихідного фрейму. У такому випадку більш складні умови накладають обмеження на ознаки, необхідні для заповнення нижніх терміналів. Для слотів ІНІЦІАТОР СПОНУКАННЯ та СПОНУКУВАНИЙ важливим чинником є їх ідентифікація, зокрема ім’я, вік, стать, соціальний статус та роль. Категоричне спонукування заповнюється слотами конкретних мовленнєвих дій: наказу, вимоги, заборони, розпорядження, команди, погрози та інструкції; а некатегоричне – слотами мовленнєвих дій прохання, благання, пропозиції, застереження, дозволу, наставляння, запрошення, поради, натяку. Система фреймів в концептуальній системі ініціатора спонукування складається із цілеспрямованих дій в різних умовах, здійснення волевияву та інших складних дій, котрі є результатом набутого попереднього досвіду. Важливою є не лише наповнюваність слотів даного фрейму, але й зв’язки між ними, оскільки ІНІЦІАТОР СПОНУКАННЯ через певну СПОНУКАЛЬНУ МОВЛЕННЄВУ ДІЮ взаємодіє із СПОНУКУВАНИМ. Після заповнення всіх терміналів конкретними ознаками спонукальний фрейм становить СД-модель.

З метою ілюстрації дієвості наведеного фрейму розглянемо підфрейм поради, який є концептом в концептуальній системі учасників спонукального дискурсу як носіїв найбільш узагальненого уявлення про пораду. На основі попереднього досвіду ініціатор спонукування і спонукуваний знають, що порада містить як ряд обов’язкових ознак, котрі відрізняють її від інших мовленнєвих дій і у сукупності виражають ідею поради, так і певні змінні ознаки, котрі залежно від умов перебігу ситуації можуть змінюватися. Так, для будь-якої поради характерним буде те, що предмет спонукування спрямовується на користь спонукуваного, а не на користь ініціатора спонукування, як у мовленнєвій дії прохання;

спонукуваний є незалежним від ініціатора спонукування (на відміну від мовленнєвої дії дозволу). Необов'язковість виконання дії спонукуванням дозволяє відрізнити пораду від наказу, де обов'язковість виконання є необхідною умовою здійснення волевияву. Доцільність виконання та потенційна зацікавленість спонукуваного у виконанні дії складає той мінімальний набір ознак, що дозволяє відрізнити пораду серед інших мовленнєвих дій некатегоричного спонукування. Згадані елементи розміщені у верхніх слотах фрейму “порада”, і саме вони обумовлюють відмінність цього фрейму від значної кількості інших фреймів, що містяться в концептуальній системі учасників спонукування. Нижні слоти згаданого фрейму заповнюються такими ознаками як: статусне співвідношення учасників спілкування; організаційна визначеність бажаної дії; регламентоване та нерегламентоване спонукування; експліцитність / імпліцитність вираження; внутрішня ознака оцінки спонукування – позитивно чи негативно забарвлена.

Доцільно звернути увагу на те, що в результаті ментального процесу спонукальний фрейм може актуалізуватися із уже заповненими терміналами, що свідчить про пріоритетність попереднього досвіду людини у ході мовленнєвої взаємодії. Наявність в пам'яті ініціатора спонукування та спонукуваного відповідних терміналів спонукального фрейму, котрі репрезентують його попередній життєвий досвід, уможлиблює своєчасну активізацію тих чи інших фрагментів словникового запасу для здійснення та виконання волевияву. Як уже зазначалося, спонукальний фрейм дозволяє передбачити як певні характерні риси ще не актуалізованих частин спонукування, так і прогнозувати певні відомості про предмет спонукування. Урахування ініціатором спонукування прогнозованого сприйняття спонукуванням виводиться на основі його фонових припущень і очікувань та здатності спонукуваного інтерпретувати спонукальний фрейм зокрема та СД-модель назагал.

Таким чином, фреймові структури репрезентації знань щодо здійснення волевиявлення утворюють ієрархічну систему й містять інформацію різного ступеня узагальненості. Ми допускаємо, що встановлені фреймові типи взаємодії не складають “монолітних” формувань, а включають в себе різноманітні підфрейми спонукального дискурсу, що й становитиме предмет подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта І.А. Дискурс наратора в англійській прозі / І.А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
2. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. наук : спец. 10. 02. 04 “Германські мови” / Бессонова Ольга Леонідівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 28 с.
3. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. ван Дейк. – М. : Наука, 1989. – 312с.
4. Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. [под общ. ред. Е.С. Кубрякова]. – М. : Филол. фак. МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – С. 187-189.
5. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов / Жаботинская С.А // Вісник Черкаського університету. Філологічні науки. – 1999. – Вип. 11. – С. 12-25.

6. Каменская О.Л. Текст и коммуникация: Учебное пособие для институтов и факультетов иностранных языков / О.Л. Каменская. – М., 1990. – 152 с.
7. Кусько К.Я. Типологія та прагматика літературно-художнього дискурсу в поетичних творах Г. Гейне / Кусько К.Я. // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки: Філологічні науки. – Луцьк : ВДУ, 2007. – № 4. – С. 55-64.
8. Приходько А.И. Семантика и прагматика оценки в современном английском языке / А.И. Приходько. – Запорожье, 2004. – 312 с.
9. Lee D. Cognitive Linguistics: An Introduction. – Oxford: OUP, 2001. – 223 p.

УДК 81'38

*Дубенко О.Ю.
(Київ, Україна)*

ЖАНРОВА НАЛЕЖНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЙОГО КОЛОРИСТИКИ

У статті проаналізовано зв'язок між колористикою художнього твору як смислотвірною складовою тексту та його жанровою належністю. Дослідження проведено у межах ідіостилу Вільяма Шекспіра.

Ключові слова: *колірне позначення, літературний жанр, ідіостиль.*

В статтє проанализирована связь между колористикой художественного произведения как смыслообразующей составляющей текста и его жанровой принадлежностью. Исследование проведено в рамках идиостиля Вильяма Шекспира.

Ключевые слова: *цветообозначение, литературный жанр, идиостиль.*

The paper analyses the connection which exists between the colour palette of the literary text and the genre of the given text.

Key words: *colour term, literary genre, idiostyle.*

Протягом вже досить тривалого часу колір є предметом не лише психофізики і фізіології зору, але й психології [1; 2; 3], оскільки він являє собою атрибут як денного зору, так і людської свідомості. Адже існує, з одного боку, «перцептивний» колір, який безпосередньо сприймається органами зору, а, з другого боку, колір в образах уявлення і представлення, тобто колір як частина природи і як частина людської культури. За твердженням дослідників так званої психології кольору, «у розрізненні емоцій беруть участь ті ж самі психологічні механізми, що й у розрізненні кольорів» [4: 33]. З позицій психосемантичної парадигми колір як сукупність усіх відтінків являє собою категоріальну структуру, яка є ізоморфною певній категоріальній структурі емоційних та психологічних реакцій організму. Причому на цьому рівні дана категоріальна структура має, вочевидь, філогенетичний, надіндивідуальний характер, тобто кольори є природними